

H R V A T S K I D O M S P L I T

Fotografija: Zlatko Uzelac, HDS

U sred Splita bljesnula je novoobnovljena zgrada Hrvatskog doma. Splitski gradonačelnik je prilikom obilaska radova rekao: "Veseli me novi život ove vrijedne zgrade u centru grada. Dovršavamo veliki posao koji je na realizaciju čekao desetljećima. Bit će ovo novo žarište hrvatske kulture u Splitu, baš onako kako su ga zamislili i stvorili naši časni predci na početku prošlog stoljeća." Ideja o izgradnji „Hrvatskog doma“ seže u 1896., s nakanom okupljanja splitskih narodnjačkih kulturno-umjetničkih i sportskih društava (Narodne čitaonice, Slavjanskog napretka, Narodne glazbe, Dobrovoljnih vatrogasaca, Muzikalnog društva "Zvonimir" i gimnastičkog društva "Hrvatski sokol"). Nalazi se u ulici projektanta Hrvatskog doma **Kamila Tončića pl. Sorinja**, projektiran 1906. i otvoren je 1908., u stilu tada popularne secesije. Imao je važnu ulogu u glazbenom i kulturnom životu Splita, mjesto održavanja predstava, izložbi i koncertna dvorana, do I svjetskog rata. Reprezentativna zgrada Hrvatskog doma nadahnjuje se Jugendstilom bečkog arhitekta Otta Wagnera, i jedno je od najznačajnijih djela tog stila u cijeloj Hrvatskoj. Secesija je odgurnuta u stranu, u odnosu na publikacije o modernizmu i historicizmu, unatoč svom rafiniranom estetizmu *belle epoquee*. Kompozicija je na tragu klasične tradicije mediteranskog kruga, obogaćena rafiniranim geometrijskim i stiliziranim cvjetnim ukrasima. Zgrada je tlorisa slova T. Na sjeveru je uska četverokatnica s potkrovljem, uz dugu stranu usporednu s ulicom. Tu se nalaziše prostorije društava. Okomito na taj volumen postavljen je dvokatni dio, s velikom dvoranom na katu. Na sastavu uličnog i dvorišnog dijela kuće je *skalinada*. Nacrti izvornog izvedenog pročelja i dvorane izvučeni su iz prethodno nepoznatih fotografija, i onda se uglavnom podudara s projektom. Fasada je kanonski skladno proporcionirana, s jasnom hijerarhijom volumena i otvora, i naravno simetrična. Središnji dio pročelja ističe rizalit, koji nosi četiri stupa. Pred njima je dodatno sistaknut ulazni volumen, koji krasi dvije dijeve., koje bdiju rfa ulazom. Predvorje pomoćnog ulaza i trokrako kameno stubište ostaju izvorno. Na samom vrhu, k nebu su stilizirane secesijske kugle. Dvorana je bogato urešena, linearnim detaljima, cvjetni motivima, ženskim glavama s cvijećem i lišćem u kosi i maskama, dijelovima secesijskog vokabulara. Suvremeno opremljena i lijepa koncertna dvorana prima 250 posjetitelja. Pri zadnjoj rekonstrukciji izgrađena je rampa za osobe s invaliditetom i lift. Građeno je klasičnom zidanom konstrukcijom, od grubo obrađenih kamenih blokova u vapnenom malteru, s drvenom stropnom konstrukcijom. Kamene stube počivaju na čeličnim I-profilima, kako se tada običavalo. Beton je rabljen samo za ukrasne elemente, pilastre uz glavni ulaz, stupove pročelja. Glavna boja pročelja je i danas maslinasta, prema izvornoj, a stupovi i ukrasi su u tonu boje kamena. Izvorni fasadni ornamenti bijahu betonski, iz tvornice cementa Gilardi-Bettiza, prema nacrtima arhitekta Kamila Tončića. Novi su ručno modelirani prema fotografijama u kiparsko-restauratorskoj radionici tvrtke "Neir", uz konzultaciju kipara Kazimira Hrašte i restauratora Tončića Borovca iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. Za Kraljevine SHS dom je izgubio važnu društvenu ulogu. Godine 1929. osnovan je Sokol Kraljevine Jugoslavije, i zabranjena su sva gimnastička društva s nacionalnim nazivima. Tu je osnovano Sokolsko kazalište lutaka 1933. Dom je preuređivan i proširivan 1930. i 1939., i temeljito preuređen 1942. u duhu monumentalne fašističke arhitekture. Zanimljivo, dva totalitarna režima, talijanski fašistički i jugoslavenski komunistički su od

1942.do1945. zdušno otesali fasadu od secesijskih ukrasa, u skladu modernističkom maksimumom arhitekta Adolfa Loosa: "ornament je zločin". U novoj Jugoslaviji u zgradi je Omladinski dom, Kazalište lutaka »Pionir« te različite sportske organizacije. Tako je, nakon radikalne purifikacije arhitektonske plastike, suvremenim generacijama Splitska poznat tek ogoljeni korpus zgrade. Izvorni izgled Hrvatskog doma vidljiv je samo s rijetkih sačuvanih fotografija, a Tončićev projekt tek na nacrtu pročelja s onodobne *kartoline*. Za gradonačelnika Zvonimira Puljića 2005. pokrenuto je vraćanje izvornog izgleda zdanju. Uz tada obnovljeno Kazalište lutaka u prizemlju, namjera je bila uređenje manje koncertne dvorane na katu. Konzervatorski odjel u Splitu, prepoznao je iznimnu vrijednost zgrade kao vrhunskog spomenika secesije u jedinstvu dekoracija i cjelokupne arhitektonske kompozicije. Restauracija je započela 2017., a 2019. je završena fasada. Obnovu vrijednu 22 milijuna kuna osigurali su Grad Split i Ministarstvo kulture. Kamilo Tončić pl. Sorinj (Zadar, 1878. – Split, 1961.) je bio hrvatski arhitekt secesije i kulturni djelatnik u Dalmaciji. Osnivač je Etnografskog muzeja i Galerije umjetnina u Splitu. Kamilo Tončić pl. Sorinjski je jedan od najznačajnijih arhitekata hrvatske secesije. Rođen je u Zadru, kao treći sin Josipa Tončića Sorinja, zamjenika namjesnika Dalmacije, i majke Aspazije iz gospodske obitelji Koludrović. Pohađao je pučku školu Hvar i gimnaziju u Splitu, studirao visoku i nisku gradnju na Tehničkom Sveučilištu u Beču. Kamilo Tončić je izveo prvu secesijsku zgradu u Splitu, Sumporno kupalište u Marmontovoj ulici (1903.). Dvije zgrade istoga stila u Zadru uništio je zvjersko anglo-američko bombardiranje gradske jezgre. Zarana skuplja dalmatinske narodne nošnje, vezove i narodne umjetnine. Godine 1910. osniva Regionalni muzej za narodnu umjetnost i ručni rad, današnji Etnografski muzej u Splitu, i postaje njegov ravnatelj. Zbirka sadrži veliku kolekciju narodnih nošnji, nakita, oružja, umjetničkog obrta, slika, grafika, skulptura, veza, čipke, suvenira i predmeta tradicionalnog narodnog kućnog inventara. "svega blaga koje ispoljava narodnu umjetnost i u kojemu se ogledaju umjetnički osjećaji naše nacije". U Splitu je između 1910. i 1931. utemeljio Obrtničku školu, Graditeljsku i umjetničku školu te Srednju tehničku školu; osnovao Etnografski muzej, koju je 1927. darovao općini, Galeriju umjetnina. Godine 1931. osniva i Umjetničku galeriju u Splitu (danas Galerija umjetnina), s vrijednom zbirkom hrvatske umjetnosti od Srednjeg vijeka do danas. Ovaj vrsni intelektualac imao je velebne zasluge za kulturni razvoj Splita. Takva osoba došla je na nišan jugokomunističkog režima, koji ga je sa stotinama tisuća drugih osudio 1948. na osam mjeseci zatvora, nakon čega se na marginama društva nije više nikad oporavio. Na njegovom primjeru vidimo kulturološko propadanje od visoke razine "tamnice naroda" Austro-Ugarske, doba kreposti i iznimnih umjetničkih dosega, preko degradacije stare Jugoslavije, sa svojim nametanjem od revolucionarnog prevrata, koji je najodličnije članove društva nagnao na egzil, ubio ili isključio iz društvenih zbivanja, kako je to u još krajnjim slučajevima bilo u RSFSR, NR Albaniji, NR Kini i u Kampučiji. Kako vidimo, lako je ogoliti zgradu, izbaciti sadržaj i unijeti ideologiju, a oplemeniti je krasnim ukrasima, omogućiti koncerte i maniti se parola je malo teže, i iziskuje veliki napor i puno šoldi, ali i prije svega pomak svijesti.

Ati SALVARO